

Béres Zsófia

EGY FALU, ÖT ORSZÁG

Kárpátalja. Ukrajna nyugati régiója, amely Magyarországgal, Szlovákiával, Romániával, kicsi részben Lengyelországgal szomszédos. Elsőre a Kárpátok jut az eszünkbe, ahonnan egyik nagy folyónk, a Tisza ered. Mégsem ez a legszebb helye a Kárpát-medencének. Hogyan is vehetné fel a versenyt a többi elcsatolt területtel a Szovjetunió hatására elmaradott térség? Annyi idő telt már el. A mélyszegénységet, amely ott uralkodik már semmi és senki nem tudja felzárkóztatni. Pedig közel egymillió ember életéről van szó. Kárpátalján él a Kárpát-medencei magyarság talán leginkább hányatott sorsú része. A 20. század során ötször változott a terület hovatartozása, egy dolog azonban ugyanaz maradt: bármelyik országhoz is tartozott a természeti szépségekben gazdag vidék, mindig az adott ország periferiáján helyezkedett el. Sem a trianoni döntés előtti Magyarország, sem a két világháború közötti Csehszlovákia, sem a Szovjetunió, sem pedig Ukrajna nem tartotta kiemelten fontosnak a térség fejlesztését.

Elsőre csak néhány képet tudok felidézni kiskoromból. Soha véget nem érő várakozások a határon, rozoga Ladák, Moszkvicsok,

macskaköves utak, a lócákon beszélgető emberek. Ez nem régi életkép, csupán a 2000-es évek. Olyan, mintha megállt volna az élet évtizedekkel ezelőtt. A falu neve: Beregújfalu, körülbelül huszonöt kilométerre van a magyar határtól. A település az egy tömbben élő beregvidéki magyarság nyelvszigete. Innen északra és keletre már csak ruszin községek találhatók. Régi neve Irtásfalva, ami arra utal, hogy lakói rendkívül fáradtságos munkával teremtettek itt otthont, szántókat és szőlőket az egykori ősrengeteg helyén. Az újfalusi nép, ahogyan magukat nevezik, ma is hagyományait, ízes tájszólását őrző és szorgalmasan dolgozó emberek közössége, ahogy magukról mondják: a jég hátán is megélnek. A falut erdők veszik körül, és olyan érzése van az embernek, mintha tényleg a világ végére érkezett volna. A várost az ott élők számára Beregszász vagy Munkács jelenti, az anyaország közel van, de a határ miatt mégis távol.

Gyermekkoromban a nyarak egy részét ebben a kis faluban töltöttem a nagymamámnál. Ahogy nőttem, egyre kíváncsibb lettem, és vágytam a falun túlra is. Nagymamám mindig megígérte, hogy elvisz egyszer Munkácsra, hiszen milyen szép hely is az, ott a vár és a hatalmas piac, ahova még dédnagymamám sokat járt árulni. Mindig alig vártam, hogy elmenjünk, de sosem volt rá pénz. Pedig nagymamám mindent megadott nekem az ott-tartózkodásom alatt, amire csak futotta a csekélyke kis pénzéből. Gyerekként fel sem fogtam, milyen szegénység van ott, csak annyit, hogy untam magam egy helyen.

„GYÁVA NÉPNEK NINCS HAZÁJA” DÉDNAGYAPÁM MESÉLTE

Amikor nagyobb lettem, nagymamám és édesanyám is meséltek nekem a dédszüleimről, akik csodálatos, erős emberek voltak, igazi túlélők, akik átérték a második világháborút, a sztálini diktatúrát és a nagy szovjet birodalom bukását is.

A családból dédnagypapám élt a legtöbb országban, úgy, hogy ugyanazon a helyen lakott egész életében. Hogyan lehetséges ez?

1917-ben született az Osztrák–Magyar Monarchiában, Bereg vármegyében, egy beregújfalui parasztcsaládban. Nagy családba érkezett, ő volt a legkisebb fiú, aki a honfoglaló magyarok fejedelmének nevét kapta, amelyre egész életében büszke volt. Nővérei már felnőttek és anyák voltak, amikor megszületett. Nyolcévesen veszítette el édesanyját, aki tüdőgyulladásban halt meg. Legidősebb nővére nevelte fel, akit anyjaként szeretett.

A trianoni béke után létrejött Kárpátalja, és Beregújfalut Csehszlovákhhoz csatolták, így az iskolás évek cseh fennhatóság alatt teltek. Dédnagyapám az iskolában jól tanult, nagyon szeretett olvasni. Jókai Mór összes regényét elolvasta, és senki sem tudott nála több Petőfi-verset elszavalni, vagy több történetet elmesélni II. Rákóczi Ferencről. De csak hat osztályt járt, mert taníttatni nem tudták. A munkácsi uradalomba járt dolgozni, marhákat hajtott. Egy éjjel marhahajtás közben különös fényeket látott és robbanásokat hallott. Erre az éjszakára mindig szívesen emlékezett vissza, azon az éjszakán kezdődött Kárpátalja visszafoglalása. Az első bécsi döntés után a terület 1938. november 2-a után visszakerült a Magyar Királysághoz. Ezután behívták katonának. Kassán kapott kiképzést, amelyről mindig szívesen mesélt, különösen arról, hogy láthatta II. Rákóczi Ferenc sírját a kassai dóm altemplomában.

A második világháború alatt dédnagyapám magyar katonaként szolgált a hazát. Ott volt az 1943-as, Don-kanyarban vívott csatában, melyet a szovjet Vörös Hadsereg ellen vívott a második magyar hadsereg. Nagy viszontagságok közepette ért haza, lábujjai elfagytak, és nagyon beteg lett. Felépülése után nem sokáig élhetett békében, az 1944-ben bevonuló szovjet hadsereg összeszedte a magyar férfiakat, és őt is *málenkij robotra* vitte, amely három napra szólt, de a dédnagyapámnak két évig tartott. A szolgyvai gyűjtőtábor után Szamborba került, lengyelek lakta vidékre, ahol fakitermelésen dolgoztatták őket. Katonák vigyáztak rájuk, fekete kenyeret kaptak és répalevest, ahogyan mesélte, úgy hullottak ott a nagy derék emberek, mint a legyek. Életét a lengyel asszonyoknak köszönheti dédnagyapám, akik megsajnálta őt és társait. Segítsé-

get nyújtottak azzal, hogy ételt tettek ki nekik az út szélére. Amikor az erdőről visszatértek a lágérba, összeszedték az élelmet, így nem haltak éhen. Dédnagyapám túlélte a lágert, de dédnagymamám első férje és még sok magyar férfi ott halt meg.

Füzesi Magda kárpátaljai költőnő írt a málenkij robotról ver-
set, amely átadja azt az érzést, amelyet akkor éreztek az elhurcolt
férfiak szerettei:

Füzesi Magda
Kósa Anna balladája

Ősz volt. Fényes és diadalmas.
Vonult előre a csapat.
Mögöttük tábortűz. Hatalmas
lángja már-már az égbe csap.

Kósa Anna rakja a máglyát,
fényénél fiát keresi.
A szél fel kapja mormolását
a tűzbe hullnak a szavai.

„Most viszik Pétert a városba,
elkísérném, de nem szabad.
Kimostam két ingét habosra.
Ne bántsátok a fiamat!

Mondják, messze van az a város,
és hideg szívére ölel.
Csókja megváltó, vagy halálos,
s csak kárhozottan enged el.”

...A harmat száll Péter szemére,
testét hazai föld borítja,
s a többiek – mind Árpád vére –
hús férfi hullott ott sírba.

„Ti hangyák, lassan járjatok,
s ti is irgalmas bogarak:
– a földben rózsató zokog –
ne bántsátok a fiamat!”

Kósa Anna rakja a máglyát,
a hátát eső veri.
A szél felkapja mormolását.
A három nap múltát lesi...

Amikor két év múlva hazatért Szomborból, dédnagyapám már a Szovjetunió másodrendű állampolgára lett, akit Sztálin haláláig háborús bűnösnek tartottak a többi, magyar katonaként szolgáló sorstársával együtt. Kárpátalja a Szovjetunió részévé vált, vagy ahogy akkoriban mondták, „újraegyesült” az Ukrán Szovjet Szocialista Tagköztársasággal. Ezt az emberek nem értették, hiszen ez a föld mindig a Magyar Királysághoz tartozott. Mégis el kellett fogadniuk a döntést, a Szovjetuniónak stratégiai okokból szüksége volt erre a területre, így meg is szerezte. Szovjet katonaság jött a vidékre, felhúzták a szögesdróttal megerősített határt, megjelentek a távoli ázsiai területekről származó katonák. A munkácsi vár is katonai laktanya lett.

Megkezdődött a kolhozosítás, minden földet, állatot, eszközt be kellett adni a kolhozba. Jártak házról házra az agitátorok, és addig fenyegetőztek, amíg mindenki odaadta, amije volt. Nehezen viselte ezt dédnagyapám, még nyolcvanéves korában is fel tudta sorolni, mit adott be a kolhozba. Legjobban az ökreit sajnálta, mikor látta, milyen rosszul bánnak velük. Míg fiatal volt, nem is dolgozott a kolhozban, építőbrigádba állt, és a „nagy Oroszországban” kereste a kenyerét. Ebben az időszakban alapított családot, és vette el húszévesen megözvegyült dédnagymamámat. Megszülettek a lányai, akiknek nehéz gyermekkoruk volt. A nagymamámnak mégis jó emlékei vannak, nagyon szerető, gondoskodó családban nőtt fel a nővérel. Csodálatos anyai nagyapjuk volt, aki mindig mesélt nekik a régi időről, amikor még Beregújfalu is Magyarországhoz

tartozott. Az ükapám volt a család élő emlékezte; a családfát egészen a Rákócziak koráig vissza tudta vezetni. Az ő nagyszülei még jobbágyok voltak, akik a Schönbrunn grófi családnak tartoztak robottal a munkácsi uradalomban.

MAMA

Az 1950-es években nagy volt a szegénység, szűkös volt a megélhetés, és mindeközben állami szinten szajkózták az ateista eszmét, a kommunizmus és a kommunista párt dicsőítését várták el az emberektől. Tiltották a templomba járást, valamint az egyházi ünnepeket. De ezzel éppen az ellenkezőjét érték el, mert a hit egyre erősebb lett az emberekben, nem adták fel a vallásukat és az anyanyelvüket sem. A dédszüleim élő hitű, zsoltárokat éneklő, bibliát olvasó reformátusok voltak, akik ebben a hitben nevelték gyerekeiket, a kátéra otthon megtanították őket, hiszen akkor már nem konfirmálhattak a templomban.

A magyar iskolák szerencsére megmaradtak, és a nagyszüleim is oda jártak. Az iskolában nem tanulták meg az állam nyelvét. Nagyapám szovjet katonaként két évet szolgált Kazahsztánban, és ott tanult meg oroszul. A magyar fiúkat ebben az időben mind távoli szovjet köztársaságokba vitték. Aki továbbtanult egyetemen, megtanult oroszul, mivel csak érettségiig lehetett magyarul tanulni. Sokan a gyerekeiket orosz iskolába adták, hogy jobban tudjanak érvényesülni, de a dédszüleim ragaszkodtak a magyar iskolához. Nagymamám a nyelvi nehézségek miatt nem tanult tovább, és csak a munkahelyén összeszedett kevert kárpátaljai nyelvet beszélt. Ez mindig gondot okozott neki a munkahelyi előrehajtásban, ahol a vezetők mind orosz, ukrán anyanyelvűek voltak. Sok évet kellett ledolgoznia, míg a megérdemelt beosztást megkapta, és a cukrászüzem vezetője lett, ahol addig cukrászként dolgozott. Hiába nyert díjakat, ő mindig csak egy magyar volt, aki töri az orosz. Voltak gyűlések is, amelyeken ha kérdeztek, oroszul kellett válaszolni. Ha nem tudta helyesen megfogalmazni a mondatot, kinevették.

ANYA

Édesanyámat ezért orosz iskolába akarta adni, de ő annyira tiltakozott, hogy végül a magyarba kezdett el járni. Mindig a messzinek hitt Magyarországról álmodozott, ahonnan néha távoli rokonok érkeztek, és mindig hoztak valami finomságot vagy ruhát, cipőt. Édesanyám gyerekkora a faluban békésen telt, hiszen mindenki magyarul beszélt. Az iskolában jól tanult, nagyon jó tanító nénije volt, akit Katyerina Sztjepánovnáknak kellett szólítani. Ő tanította meg olvasni és írni magyarul. Itt avatták októbristává és pionírrá, még a szovjet himnuszt is el tudta énekelni, igaz nem értette, miről szól. A magyar himnuszt is megtanulta a nagyapjától, de azt csak halkán volt szabad énekelni, nem pedig ordítva, mint a szovjet himnuszt az iskolában. A magyar órákon történeteket olvastak Leninről, főleg a gyermekkoráról, akit az olvasókönyvben lévő képek egy szőke, göndör hajú, angyalarcú kisfiúként ábrázoltak, akivel mindig tanulságos dolgok történtek.

A problémák akkor kezdődtek, amikor Beregszászba került középiskolába. A városban többségben éltek a magyarok, de itt találkozott először olyanokkal, akik nem beszéltek magyarul. Ez számára szokatlan volt, mert a faluban élő más nemzetiségű emberek is mind tudtak magyarul. A városban mindig szorongott, ha valaki oroszul szólt hozzá, hogy jól értette-e, és nehezen tudott válaszolni. Világossá vált számára, hogy ha nem tanulja meg jól a nyelvet, akkor nem lesz lehetősége a továbbtanulásra. Közben megkezdődött a peresztrojka, a gorbacsovi változás. Megnyílt a kishatár, ekkor lehetőségük volt átjönni Magyarországra, természetesen szigorú ellenőrzések mellett. Magyarországon is megtörtént a rendszerváltás, és édesanyám egy hatalmas lehetőséget kapott. A Nemzetközi Előkészítő Intézet Budapestről felvételt hirdetett a határontúli végzős középiskolásoknak. Édesanyám nagyon szerencsésnek érezte magát, hiszen sikerült felvételt nyernie a NEI-be. A feladata egy esszé megírása volt *Magyarország 1991* címmel, amelyre ma is emlékszik. A felvételt követően a kis faluból Budapestre érkezett, nagyon jól érezte magát az iskolában,

végre tanulhatta a magyar történelmet, amelyet annyira szeretett. Egy évet tanult a fővárosban, de szeretett volna közelebb kerülni a szülőfalujához, ezért felvételizett Nyíregyházára, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola magyar-történelem szakára, amelyet elvégzett, így általános iskolai tanár lett. Mindeközben ukrán állampolgár lett, hiszen a Szovjetunió megszűnt, és létrejött Ukrajna.

A főiskola ideje alatt sokszor tapasztalt tudatlanságot, nem értették, hogyan tanult meg ilyen jól magyarul. Keveset, szinte semmit nem tudtak a kárpátaljai magyarokról. Emiatt sokszor kívülállónak érezte magát. Ezen az sem segített sokat, hogy ukrán állampolgár volt. Már megszülettem, amikor a sikeres állampolgársági vizsga után, amelyet kínai, arab és orosz emberekkel együtt magyar-történelem szakos tanárként tett le, megkapta a magyar állampolgárságot. Huszonhét évesen sok megalázó tortúra után magyar állampolgár lett, de ezt az állampolgárságot nem azon a jogon kapta, hogy magyarnak született, hanem azért, mert magyar állampolgárhoz ment feleségül. Idegenrendészetre járt tíz évig tartózkodási engedélyéért és a letelepedési engedélyért. Még AIDS-vizsgálaton is át kellett esnie. A magyar emberek és hatóságok érzéketlenségét sokszor megtapasztalta, de megerősödött, és büszke lett kárpátaljai gyökereire. A családja generációkon át megőrizte anyanyelvét és református vallását, a magyar nemzethez tartozását.

EPILÓGUS

A borzalmas háború és a szovjet elnyomás ellenére a dédnagyapám hosszú életet élt. Megérte a Szovjetunió bukását, és öregkorának utolsó éveit Ukrajnában élte le. Magyar volt, Magyarországért harcolt, de sosem járt a mai Magyarország területén. Beregújfaluban született és ott is halt meg. Öt országnak is volt az állampolgára, de ő a magyarságára volt a legbüszkébb. Mindig reménykedett a visszacsatolásban, hiszen 1938-ban átélte a magyarok bevonulását. Dédnagyapám azt mondta, amikor a két Németország egyesült:

„Lesz még ez is magyar föld egyszer, vesszen Trianon!” Sajnos nem érte meg, hogy újra magyar állampolgár legyen, de a lányai letették az állampolgársági esküt, és büszkéek arra, hogy ők is magyar állampolgárok.

A trianoni döntés hatása máig érződik Kárpátalján. Azt hiszem, bátran mondhatom, hogy ez az elcsatolt területek legszegényebb és legelmaradottabb régiója. Egyfajta kettősség érezhető, hiszen a beregszászi járás többségében magyarok lakta vidék, ugyanakkor az utóbbi időkben egyre nagyobb számban jelenik meg az ukrán lakosság is, az addig csak magyarok lakta falvakban is. Sajnos a magyar kisebbség ellen sok támadást intéznek az állam részéről, a magyar oktatás is veszélyben van. Bár a magyar települések polgármesteri hivatalain leng a magyar zászló, de a nyomtatványok csak ukrán nyelven elérhetők, amelyeket nyelvtudás nélkül nehéz kitölteni. Ezek a nehézségek és a szegénység kihatnak a kárpátaljai magyarok mindennapjaira. Ez is lehet többek között az oka a nagy mértékű elvándorlásnak. Az ottani lehetőségek száma véges. Sokan Magyarországra jönnek tanulni, dolgozni, hiszen nem látják jövőjüket, megélhetésüket. De még mindig vannak ott magyarok, akik kitartanak, és őrzik az anyanyelvüket. Ott éltek le elődeik az életüket, oda kötik őket a gyökerek, amelyeket nehéz kitépni. A magyar állam támogatása nélkül ők is nehezen tartanának ki. Trianon olyan bélyeget nyomott a magyar határon túl rekedt lakosságra, amely nem fog elkopni az idő elteltével sem, és kihatással lesz a jövő generációira is. Nekünk, határontúli gyökerekkel rendelkezőknek az a feladatunk, hogy ápoljuk a rokoni, baráti kapcsolatokat az ott élőkkel, és segítségük őket mindenben, amiben csak tudjuk.